

WIENER Gy. – SZOBOSZLAI Gy. (1980): Önkormányzat és gazdaság-
irányítás. – *Közgazdasági Szemle*, 7–8., pp. 880–894.

Jelen tanulmány „A szocialista városfogalom kétféle értelmezése”
című cikkem kissé átdolgozott változata, amely eredetileg az *Urbs
Magyar Várostörténeti Évkönyvben* jelent meg (pp.11–34.) 2010-ben.

A volt szocialista városok a városhálózatban¹

Rechnitzer János – Berkes Judit – Páthy Ádám²

BEVEZETÉS

A tisztelgő kötetekbe történő felkérésnél a szerzők két utat vá-
laszthatnak. Az egyik, hogy meglévő tanulmányt adnak le, ami
vagy kapcsolódik a tisztelt kolléga munkásságához, vagy kevésbé.
A másik, hogy olyan témát dolgoznak fel, ami igenis kötődik a be-
csült barát, mester kutatásaihoz, ahhoz ad valamiféle adalékot,
kis kiegészítést, jelezve a hatásokat, a kapcsolatokat.

Nos, mi fiatal szerzőtársaimmal ezt az utat választottuk! Egy
nagy kutatásban voltunk, vagyunk, amely az ipari körzetekkel fog-
lalkozik, s annak keretében elemeztük a magyar városhálózat szer-
kezetét, összehasonlítva azt a korábbi vizsgálatainkkal (*Grosz-
Rechnitzer, 2005*). Arra gondoltunk mi lenne ha megnéznénk ezen
kutatásoknál a „csinált városok” metszetét, azaz elhelyeznénk és
összehasonlítanánk a volt szocialista városok pozícióit, annak
alakulását a korábbi (2001) és jelenlegi (2011) városhálózatban.

A választás azért erre a városkörre esett, mert erősen hatott
ránk *Szirmai Viktória* alapmunkája, a „Csinált városok” (1988), s
az újabb – az általa vezetett kutatás eredményeit tartalmazó –
„Csinált városok a XXI. század elején” (2013) című kötet.

¹ A dolgozatban bemutatott elemzések a TÁMOP 4.2.2.A-11/1/KONV-
2012-0010 azonosítójú „A Győri Járműipari Körzet, mint a térségi fejlesztés
új iránya és eszköze” című program kutatási eredményeire épültek.

² *Társszerzők:* **Berkes Judit:** PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem, Regio-
nális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola (berkes.judit@sze.hu)
Páthy Ádám: Egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyu-
la Gazdaságtudományi Kar, Regionális-tudományi és Közpolitikai Tanszék
(pathya@sze.hu)

A VÁROSKÖR ÉS AZ ELEMZÉSI MÓDSZER

Nem kívánunk hosszú és részletes felvezetőt írni a „csinált városokról”, mert annak története és elmélete alaposan kidolgozott (*Germska, 2004; Szirmai, 2013; Uzzoli, 2013; Csizmady, 2013*). A jelzett irodalmak alapján az államszocializmus időszakában (1948–1990) városi rangot elnyert települések tartoznak ebbe az új város kategóriába, amelyek az akkori ipar- és gazdaságfejlesztés kiemelésére épültek, annak alapján jöttek létre, egyben annak a kornak a társadalmi képleteit kísérelték meg leképezni, mind a városi funkciókban, mind a népesség összetételében és a társadalmi szerkezetében, mind településszerkezetben, városépítési karakterben.

Ha átnézzük az 1945–1990 közötti várossá nyilvánítások jegyzékét, számos érdekességet találunk. Ebben az időszakban 113 település nyerte el a városi címet, az időbeli megoszlás sajátos, hiszen a várossá nyilvánítások több mint fele (68) a nyolcvanas években történt, ebből 40 település 1989-ben nyerte el városi rangját, éppen a rendszerváltozás hajnalán. A ciklikusság a hetvenes években is felismerhető volt, bár nem ilyen nagy tömegben, akkor 1973-ban (4) és 1978-ban (8) voltak nagyobb városavatások. Aztán már egy kiegyensúlyozott eloszlásról lehet számot adni.

A várossá nyilvánítás igazi dömpingje 1990-től indult, az akkori 166 város 2013-ra 346-ra gyarapodott (210,2%), megduplázódott a városok száma, a változásokat részben kormányzati ciklusokhoz lehetett kötni, részben pedig spontán folyamatokhoz (*Rechnitzer–Smahó, 2011*). Egyre jobban csökkent az új városok népessége, egyre mérsékeltebb funkcióval rendelkező települések nyerték el a városi rangot, azoknak a térségi hatása is fokozatosan összezsugorodott, nem beszélve arról, hogy nem rendelkeznek városi karakterrel, s az urbánus társadalom elemi jegyeit sem képesek kimutatni. Valójában új „városgyártás” zajlott Magyarországon a rendszerváltozás óta, aminek az ellentmondásaira ugyan többen felhívták a figyelmet (*Tóth, 2008; Csapó–Kocsis, 2008; Pirisi–Trócsányi, 2009; Faragó, 2009*), de nem találtunk sem a településhálózatra gyakorolt hatásokra irányuló kutatásokat, sem a társadalmi folyamatokban kiváltott következményekre irányuló vizsgálatok nyomait.

A dolgozat terjedelme nem teszi lehetővé, hogy kimerítő elemzést adjunk a mind az 1945-től, mind pedig a rendszerváltozás után várossá nyilvánított települések helyzetéről a magyar városhálózat-

ban, helyette csak a volt szocialista városokra térünk ki, keresve az egyértelmű szakmai kapcsolatot Szirmai Viktória kutatásával. Elfogadva az általa vezetett kutatásban kijelölt városokat, Ajka (1959), Dunaújváros (1951), Kazincbarcika (1954), Komló (1951), Oroszlány (1954), Ózd (1949), Paks (1978), Százhalombatta (1970), Tatabánya (1947), Tiszaújváros (1966), Várpalota (1951) helyzetét mutatjuk be, illetve a korábban (1921) várossá nyilvánított, de sokban hasonló jegyeket hordozó Salgótarjánnal egészítettük ki a vizsgált települések körét.

A rövid, vázlatos tanulmányunk elsősorban arra tesz kísérletet, hogy a *Grosz–Rechnitzer (2005)* által publikált innovációspotenciál-vizsgálat reprodukcióján keresztül bemutassa a hazai városhálózatban a versenyképességre és az innovációs potenciálra fókuszálva a fentebb kiválasztott városkört. Kitérve arra, hogy ezen volt szocialista városok helyzete a két vizsgálatban miként alakult, ezek az elmozdulások milyen irányt vettek, azaz a városhálózatban betöltött szerepük miként határozható meg.

Megtartottuk a korábbi elemzési *struktúrát*, az abban *öt tematikus főkomponensbe* rendezett egyedi változókat. Így összeállítottuk a gazdasági faktorokat, amik az elérhető városi gazdasági jellemzőket tartalmazták (foglalkoztatottak, adófizetők száma, SZJA mértéke, jogi személyiségű vállalkozások száma, munkanélküliek aránya, inaktív keresők, iparüzési adó, egyéni vállalkozók száma), az iskolázottsági főkomponensben a munkaerőpiac jellemzőit adtuk meg (vezető értelmiségiek aránya, felsőfokú végzettséggel rendelkezők, szellemi foglalkozásúak, szolgáltatásban foglalkoztatottak). A társadalmi aktivitás alatt értettük azokat az akciókat és intézményeket, amik kifejezik a helyi közösségek megnyilvánulásait (részvétel a szavazásokon, nonprofit szervezetek száma és támogatottsága, helyi nyilvánosság fórumai). Humánerőforrásokba rendeztük a felsőoktatás adatait, illetve a magasabb képzettséget jelentő szakmákat, végzetetteket (felsőoktatási intézmények jellemzői, középiskolák), az innovációt kifejező változócsoport a megújítást jelentő kezdeményezésekre és intézményekre kíván következtetni (innovációs kezdeményezések, szabadalmak és az ahhoz kapcsolódó kategóriák, bejegyzett domain szerverek, K+F+I szférában tevékenykedő cégek, jelenlévő innovációs intézmények), bár ezt részletesebben nem elemizzük tanulmányunkban. A kialakított *öt főkomponens* alapján többváltozós elemzéseket végeztünk, értékelve az egyes változók szerepét a szerkezet alakításban,

majd csoportokat formáltunk az összetartozó, azonos elemeket mutató városokból, keresve azok jellemzőit, sajátosságait.

A volt szocialista városokat tehát a következőkben három metszetben mutatjuk be a magyar városhalmazon belül. Elsőként az egyes főkomponensekben elfoglalt helyzetüket (sorrendjüket), 2001-re és 2011-re vonatkozó elemzések alapján, így érzékeltethetjük tízéves távlatban pozícióik alakulását. A másik metszet annak felvillantása, hogy a városkör jellemzői alapján a többi városhoz képest mennyiben tér el, mutatnak-e valamilyen szignifikáns sajátosságot ezek az értékek, időben (2001, 2011) és városjellegben. S végül azt érzékeltetjük, hogy milyen csoportok alakíthatók ki a vizsgált városok között, ezzel a fejlődési pályák azonosságait és különbözőségeit keressük.

2001-ben 251 városi rangú település sorrendjét lehetett megvizsgálni, a jelen vizsgálatban az összehasonlíthatóság érdekében szintén a 251 város által felállított rangsort vettünk górcső alá. Mind az négy dimenzió alapján megtörtént a rangsorolás, amely jól mutatja az egyes városok esetében bekövetkező változásokat, vagy éppen a pozíciók megtartását, erősítését.

Gazdaság

A volt szocialista városok gazdasági szerkezetének átalakulása lényegében 2001-re lezajlott, s a stabilitás éveinek tekinthetjük a tízes éveket. Ózd esetében a gazdasági mutatók egy kisebb rangsorcsökkenést mutatnak, már az előző elemzés során is a várossorrend végén helyezkedett el, helyzete nem javult, a folyamatosan kezdeményezett szerkezetátalakítások nem jártak sikerrel, talán az egyik legnagyobb vesztese a rendszerváltozásnak ez a város lett. Komló esetében hasonló tendenciákról számolhatunk be, Salgótarján gazdasága ugyancsak nem volt képes helyzetét stabilizálni, így az alsó városkörbe csúszott le.

Százhalombatta meg tudta tartani erős iparvárosi jellegét – alapvetően a vegyiparának, kőolaj-feldolgozásának köszönhetően –, a városok rangsorában az előkelő vezető szerepet birtokolja. Paks és Tiszaújváros jelentősen javított pozícióján, az első tíz városba tartoznak a gazdasági mutatók alapján. A legnagyobb ugrást Oroszlány és Tata-bánya mutatja, mindkét városban kedvezően alakultak a gazdasági tényezők az ezredfordulót követő évtizedben, ez vélhetően köszönhető a felfedezett elhelyezkedésüknek és a helyi fejlesztéspolitikának.

1. ÁBRA. A volt szocialista városok pozíciója, s annak elmozdulása a gazdasági főkomponens alapján képzett rangsorban (2001, 2011)

	2001	2011		2001	2011
Salgótarján	112	155	Oroszlány	124	63
Komló	176	209	Tatabánya	81	44
Ózd	223	232	Kazincbarcika	108	117
Százhalombatta	2	3	Paks	18	2
			Ajka	74	59
			Várpalota	100	85
			Tiszaújváros	13	5
			Dunaújváros	29	26

Iskolázottság, munkaerőpiac

A városhálózat átrendeződésében a rendszerváltást követően a magasabb iskolai végzettségnek, a képzettségnek fontos szerepe volt (Rechnitzer, 1993). A betelepülő vállalkozások figyelme elsődlegesen már nem az alacsonyán kvalifikált munkaerőre fókuszált, hanem sokkal inkább a szakmával rendelkezőkre, csökkent a fizikai munkát végzők aránya, s nőtt a szellemi foglalkozásúak részesedése.

Az iskolázottság rangsorában a legmeredekebb zuhanást Ózd produkálta, 68 hellyel sorolódott hátrébb. 1992-ben az acélgégyártás teljesen megszűnt, az egyes termelőegységek önálló vállalként próbáltak fennmaradni – inkább kevesebb sikerrel. Ennek következtében ugrásszerűen megnőtt a szakképzetlen, alacsony végzettségű munkanélküliek száma, és a munkanélküliség tartósságát máig sem tudták megszüntetni. Tatabánya más helyzetben volt, az ezredfordulóra stabilizálta gazdaságát, döntően külföldi befektetésekkel, az azokhoz kötődő termelési és foglalkoztatási rendszerekkel. Ezeket a szervezeteket a 2007-2008-as válság súlyosan érintette, így a város foglalkoztatási helyzete romlott a két időpont között. (Azt is hozzá kell tenni ehhez, hogy az iskolázott, magasabb jövedelmű népesség nem elsősorban a városban, hanem inkább Tatán és annak környékén él, oda költözött, és ez is szerepet játszhatott a sorrendben betöltött hely változásában.) Kazincbarcika, Komló és Salgótarján esetében szintén a válsággal, de a gazdasági szerkezet meg-bomlásával is magyarázhatjuk a sorrendvesztést. Várpalota is hátrébb sorolódott, Tiszaújváros viszont mindössze két hellyel került

lejjebb, tehát tudta tartani a foglalkoztatási és az iskolázottsági mutatók alapján a 2001. évi, relatíve magas szintjét.

Az iskolázottságban a legnagyobb nyertes a vizsgált időszakban Paks és Dunaújváros. A rangsorban látványos javulást mutatnak fel, ami egyrészt az energetikai ipar magas iskolázottsági igényével, valamint a közép-nagyváros (megyei jogú város) esetében az intézményi, szolgáltatói funkciók szélesedésével magyarázható. Ajka, Százhalombatta és Oroszlány szintén valamelyest javított helyzetén, jelezve, hogy meg tudták tartani a képzett, magasabb végzettségű munkaerőt.

2. ÁBRA. A volt szocialista iparvárosok pozíciója és elmozdulása az iskolázottság-menedzsment főkomponens alapján képzett rangsorban (2001, 2011)

	2001	2011		2001	2011
Ózd	131	197	Paks	64	27
Tatabánya	81	119	Dunaújváros	100	64
Komló	144	168	Ajka	162	141
Kazincbarcika	63	86	Százhalombatta	53	45
Salgótarján	50	57	Oroszlány	189	188
Várpalota	165	171			
Tiszaújváros	52	54			

Társadalmi aktivitás és humán erőforrások

Ózd és Várpalota helyezése változott látványosan a vizsgált két időpontban. A főkomponens mutatói erősen a jövedelmekhez kapcsolódtak, valamint a helyi közösségi aktivitáshoz, ami vélhetően mindkét város esetében mérsékelt, bár az okok biztosan nem egyeznek meg – más és a más a városok karaktere, elhelyezkedése, története, fejlődési pályája –, azok eltérhetnek egymástól.

Elgondolkodtató, hogy a kedvezőtlen gazdasági mutatókat felsorakoztató Komló a társadalmi aktivitásban javítani tudott pozícióján, ennek okai további elemzéseket kívánnak meg. (Feltételezésünk szerint a magasabb választási részvétel a fegyvermeztebb közösségre utal, miközben a városban a népesség csökkent, így kedvezőbb paramétereket ért el más mutatókban.) Paks, mint ipari kis-középváros ezen aktivitásokban korábban is kitüntetett helyen állt, ezt a pozícióját csak javítani tudta. A többi városban

3. ÁBRA. A volt szocialista városok pozíciója és elmozdulása a társadalmi aktivitás főkomponens alapján képzett rangsorban (2001, 2011)

	2001	2011		2001	2011
Ózd	131	185	Komló	158	100
Várpalota	78	102	Kazincbarcika	94	86
Ajka	71	75	Paks	44	38
Oroszlány	112	116	Salgótarján	49	44
			Tiszaújváros	50	45
			Dunaújváros	47	46
			Százhalombatta	35	34
			Tatabánya	60	59

látványos elmozdulást ebben a főkomponensben nem tapasztalunk, ami utalhat arra, hogy a társadalmi aktivitás s annak feltételei nem, vagy alig változtak.

A városok többségénél a humánállományt jellemző adatok összességében visszaesést mutatnak, hiszen a változókészlet többnyire a felsőoktatási intézményekre utaló adatokat tartalmazza. Dunaújváros, illetve Tatabánya kivételével sehol nem működik főiskola vagy egyetem, még kihelyezett felsőoktatási tagozat sem. Százhalombatta pozíciójának javulását elsősorban annak köszönheti, hogy a budapesti agglomerációhoz tartozik (ez az előzőekben elért változásokat is indokolja részben).

A JÖVEDELEM ÉS FOGLALKOZTATÁS VÁLTOZÁSA

A komplex mutatók alapján készített rangsorokban tapasztalható pozíciók, illetve azok változásai jól illusztrálják a volt szocialista iparvárosok városhálózatban elfoglalt helyét, illetve azt, hogy egyre inkább tetten érhető a heterogenitás a vizsgált csoporton belül, az elmúlt évtized folyamatai alapján még jobban kikristályosodtak az eltérő fejlődési pályák. Amennyiben választ keresünk arra a kérdésre, hogy milyen folyamatok zajlanak a változások hátterében, meg kell vizsgálnunk olyan egyedi mutatók alakulását, amelyek önmagukban is jelentős magyarázó értékkel bírnak a gazdasági fejlettségre. Elemezhetjük egyrészt a gazdasági teljesítmény meghatározó indikátorait, másrészt pedig a strukturális változásokat leíró mutatókat. Ez utóbbi esetben választ kaphatunk arra a kérdésre is,

hogyan volt szocialista városok esetében, amelyeknél az elmúlt évtizedben a pozíció megtartása, illetve relatív előrelépés mutatható ki, mennyiben játszik szerepet a sikeres ipari szerkezetváltás folyamata, illetve ezen túlmenően elmondhatjuk-e a vizsgált városokról, hogy megtartották ipari jellegüket, mind a termelési, mind pedig a foglalkozási struktúra tekintetében.

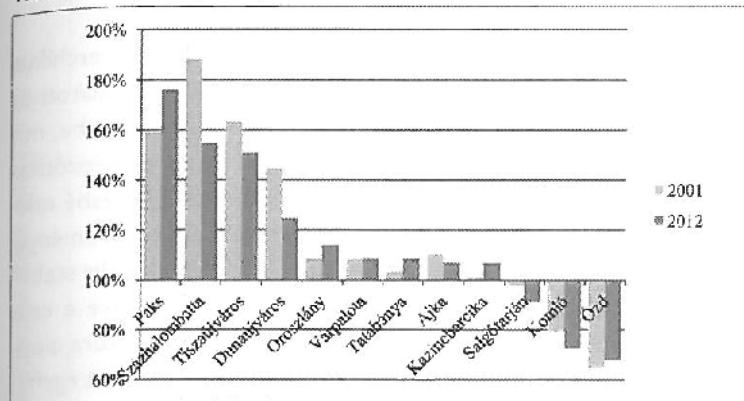
A kulcsindikátorok alakulását oly módon tekintettük át, hogy a vizsgált városok értékeihez a 2001-ben városi jogállással rendelkező 251 település átlagértékéhez viszonyított százalékos értéket adtuk meg mindkét időpontra. Ez alapján mind a relatív pozíciók, mind pedig az elmozdulások pontosan nyomon követhetők.

A jövedelemszint vizsgálatához a személyi jövedelemadó-alap mutatóját használtuk fel. Az értékekből látható, hogy a vizsgált városok relatíve kedvező pozíciót foglalnak el, 2001-ben mindössze három város – Komlói, Ózd és Salgótarján – produkált átlag alatti mutatókat. Az elmúlt évtized változásait figyelembe véve bizonyos konvergenciát tapasztalhatunk az elemzett városok csoportján belül, amely elsősorban annak köszönhető, hogy a négy kiemelkedő jövedelmi mutatóval rendelkező város közül csak Paks esetében látható javuló tendencia; Százhalombatta, Tiszaújváros, Dunaújváros esetében látványos negatív elmozdulás mutatható ki.

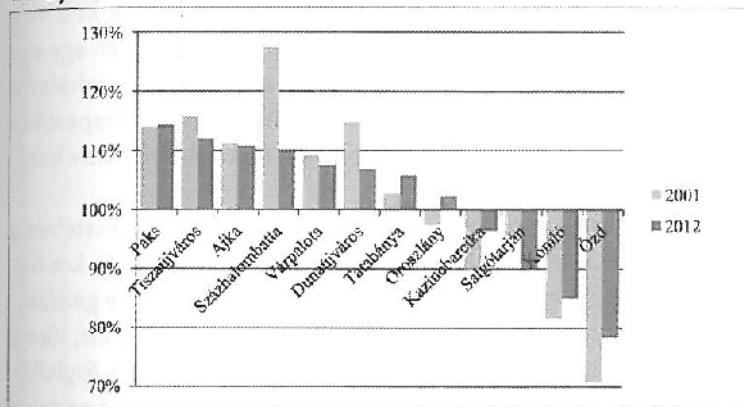
A gazdasági aktivitásnál alapvetően kedvező folyamatokat tapasztalhatunk, a vizsgált városokra jellemző foglalkoztatási arány hasonló ütemű növekedést mutat, mint amit a városhálózat egészében tapasztalhatunk. Két, a csoport átlagához viszonyítva kedvező helyzetű város – Dunaújváros és Százhalombatta – esetében viszont szembeeső negatív elmozdulás látható.

A gazdasági teljesítmény szempontjából beszédes mutató az iparüzési adó relatív nagysága. Ebben az esetben jelentős szórás mutatkozik a volt szocialista városok csoportjában. Paks, Százhalombatta és Tiszaújváros elsősorban nagyüzemeknek köszönhetően a teljes városhálózat szűk elitjében foglalnak helyet, relatív kedvező pozícióikat tovább javítva az elmúlt évtizedben. A másik végeletet, az átlag alatti mutatóval rendelkező városok csoportját képviseli Ózd, Salgótarján, Kazincbarcika és a foglalkoztatási, valamint jövedelmi mutatók alapján kedvező pozíciókkal jellemezhető Várpalota. Hozzájuk képest is messze leszakadva található Komlói, amely gyenge kiindulási pozícióján nem tudott érdemben változtatni 2011-re. Az elmozdulásokat tekintve figyelemre méltó még Oroszlány jelentős erősödése.

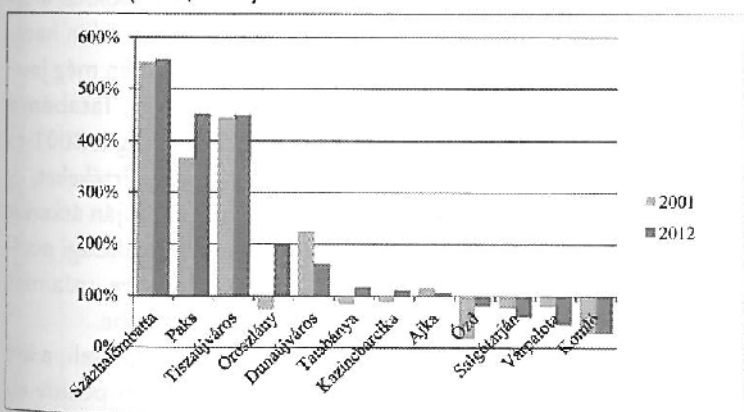
4. ÁBRA. A személyi jövedelemadó-alap relatív értéke a volt szocialista városokban (2001, 2012)

5. ÁBRA. A foglalkoztatottság relatív mértéke az iparvárosokban (2001, 2012)

6. ÁBRA. Az egy főre jutó iparüzési adó relatív mértéke a volt szocialista városokban (2001, 2012)

A VOLT SZOCIALISTA VÁROSOK CSOPORTJÁNAK BELSŐ TAGOZÓDÁSA ÉS ANNAK VÁLTOZÁSAI

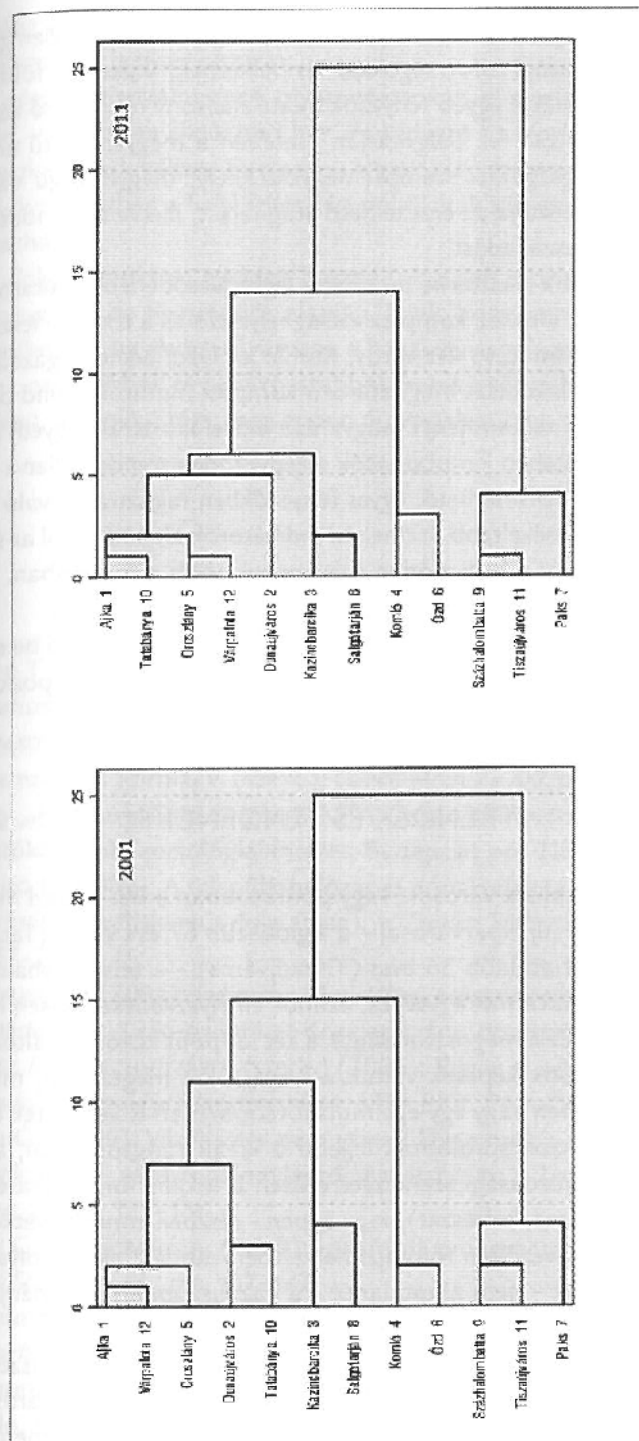
A vizsgált városok csoportjának belső tagozódását hierarchikus klaszterelemzés segítségével vizsgáltuk. Az eredetileg kialakított öt főkomponens helyett csak hármat vontunk be az elemzésbe, mivel a humán erőforrás és az innovációs mutatók csoportképződésre gyakorolt hatásai az elemzéseink szempontjából kevésbé relevánsak. A két időpontra elvégzett klaszterelemzések eredményei alapján azt tapasztalhatjuk, hogy a belső tagozódás rendje stabilnak tekinthető, nem jellemzőek az elmozdulások, illetve a csoportképződés menetének megváltozása. A klaszterstruktúra alapján jól kirajzolódik a városok négy csoportja, a tagozódást egyfajta fejlettségi hierarchiaként is értelmezhetjük.

Az első csoportba tartozik az a három város, amelyek elsősorban gazdasági teljesítményük tekintetében emelkednek ki a volt szocialista városok köréből. Paks és Tiszaújváros esetében egy-egy nagyüzem jelenléte alapozza meg a kedvező pozíciót, Százhalombattánál az egyetlen hazai kőolaj-feldolgozó bázis, s Budapest közelsége, a főváros agglomerációjába való tartozás is pozitív hatásokkal jár.

A második klasztert azok a városok alkotják, amelyek esetében a kilencvenes évek negatív trendjei megálltak, illetve a visszajukra fordultak az elmúlt évtizedben. Ajka, Várpalota és Oroszlány gazdasági tekintetben előrelépést mutat az ezredfordulóhoz képest, illetve nem tapasztalhatunk negatív trendeket a képzettség és a foglalkozási szerkezet mutatóiban. Elmondható viszont, hogy a társadalmi aktivitást jellemző indikátorok ebben a városcsoportban hátrányosan mozdultak el. Érdekes, hogy a volt szocialista városoknál általánosságban nem mutatkozik meg ezen mutatók kedvezőtlen hatása, sőt, Ózd kivételével a többi város bizonyos mértékben még javított is a pozícióján. A klaszterbe tartozó negyedik város, Tatabánya jelez változásokat az elmúlt tíz évben, mert addig, amíg a 2001-es mutatói alapján Dunaújvárossal alkotott hasonló értékeket, – mondhatjuk várospárt – a 2011-es klaszterbeosztás alapján átkerült az itt tárgyalt csoportba. A város, megyeszékhely a gazdasági pozícióján jelentősen javított, viszont a munkaerő képzettsége, valamint a foglalkozási szerkezet alapján ellentétes pályát futott be.

A harmadik típust Kazincbarcika és Salgótarján képviseli, a két város esetében nem, vagy csak részben fedezhetőek fel pozitív el-

7. ÁBRA. A volt szocialista városok hierarchikus klaszterstruktúrája a három vizsgált főkomponens alapján (2001, 2011)

mozdulások a két időpont között. Az átlagosnál alapvetően gyengébb gazdasági adottságokkal rendelkeznek, valamint földrajzi helyzetük, illetve egyéb tényezők miatt alacsony tökevonzó képességet mutattak fel. Salgótarján esetében a megyei szintű adminisztratív-igazgatási szerep (megyeszékhely, megyei jogú város) sem kompenzálja az érzékelhető stagnálást, illetve a csendes, folyamatos leszakadást.

A negyedik klaszterbe tartozik a legkedvezőtlenebb mutatókkal rendelkező, illetve a komplex válsághelyzetek és a további leszakadás jeleit felmutató két város, Komló és Ózd. Mind a gazdasági potenciál alakulását meghatározó komplex mutatók, mind pedig a gazdasági teljesítményt magyarázó erővel illusztráló egyedi indikátorok esetében kimutathatók a kedvezőtlen trendek, illetve más városoknál felismerhető, egyes tényezőkben regisztrált javuló tendenciák mérsékelt üteme. Az indikátorok alakulásából az szűrhető le, hogy a kedvezőtlen folyamatok több dimenzióban, egymást erősítő jelleggel vannak jelen ebben a két városban.

A 2011-es adatok alapján Dunaújváros nem sorolható be egyik csoportba sem, viszonylag kedvező helyzetből induló, pozícióját alapvetően javítani képes városról van szó.

TRENDEK ÉS TENDENCIÁK

A volt szocialista városok, vagy pontosabban a 20. század második felének „új” iparvárosai – a legidősebb 67 éves város (Tatabánya), a legfiatalabb 36 éves (Tiszaújváros) – a településhálózatban nem mutatnak egységes, azonos elhelyezkedést, erősen megosztottak. Ez a megosztottságuk a két időpont között is változott. Egyes városok képesek voltak a helyzetüket megtartani, mások összességében vagy egy-egy mutatócsoportban is vesztek helyzetükből. Azok sorolódtak lejjebb a kreált rangsorokban, amelyeknek a gazdasági szerkezete erősen a lokális forrásokra épült (pl. bányászat, kohászat), vagy éppen – részben ennek következtében is – kedvezőtlen földrajzi helyzetben vannak, illetve folyamatosan bíztak – nem alaptalanul – a gazdaságpolitika reményeket tápláló újabb és újabb – sikertelen – megoldásaiban.

Kimondottan az energetikai szektorra épülő városok viszont a helyzetüket stabilizálták, megtartották, sőt erősítették a városalakító tényezőket, így a gazdasági bázisok mellett a humán erőfor-

rásokat, a közösségi aktivitás tereit, s részben az innovációt alakító tényezőket is gyarapították.

S végül regisztrálhattunk olyan városokat is, amelyek fokozatosan, vagy éppen ciklikusan bár, de kedvező – csendes – elmozdulásokat produkáltak. Ez részben a gazdasági bázisuk stabilizálásával, részben a helyi fejlesztési politikájuk sikerességével magyarázható.

A dolgozatunkban gyakran használtuk a volt szocialista város megnevezést, de elemzéseink alapján látjuk, hogy ezen minősítést elfeledhetjük. Az elemzett városok a hazai városhálózat integráns részei, nem jobbak és nem rosszabbak, mint a többi hasonló népszerűségű, funkciójú régi, vagy éppen új, vagy legújabb város.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CSAPÓ T. – KOCSIS Zs. (2008): A várossá válás reformja. – *Területi Statisztika*, 6., pp. 645–650.
- CSIZMADY A. (2013): Új városok – régi városok: összehasonlító elemzés. In: Szirmai V. (szerk.): *Csinált városok a XXI. század elején. Egy „új” városfejlődési út ígérete*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, pp. 215–251.
- FARAGÓ L. (2009): A településhálózat és annak alakítása (A városokról való diskurzus folytatása). – *Területi Statisztika*, 3., pp. 257–263.
- GERMUSKA P. (2004): *Indusztria bővületében. Fejlesztéspolitika és a szocialista város*. 1956-os Intézet Közalapítvány, Budapest.
- GROSZ A. – RECHNITZER J. (szerk.) (2005): *Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon*. MTA RKK, Pécs-Győr.
- PIRISI G. (2009): Város vagy nem város? Dilemmák a formális és funkcionális városfogalom kettőssége kapcsán. – *Területi Statisztika*, 2., pp. 129–136.
- PIRISI G. – TRÓCSÁNYI A. (2009): Így készül a magyar város. – *Területi Statisztika*, 2., pp. 137–147.
- RECHNITZER J. (1993): *Szélszakadás vagy felzárkózás. A térszerkezetet alakító innovációk*. MTA RKK, Győr.
- RECHNITZER J. – SMAHÓ M. (2011): *Területi politika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- SZIRMAI V. (2013): Az „új” városfejlődési modell lehetősége. In: Szirmai V. (szerk.): *Csinált városok a XXI. század elején. Egy „új” városfejlődési út ígérete*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, pp. 253–260.
- TÓTH J. (2008): Meditáció a városokról és a várossá nyilvánítás hazai gyakorlatáról. *Vitairat. – Területi Statisztika*, 3., pp. 237–244.
- UZZOLI A. (2013): Az új városok kialakulása Európában. In: Szirmai V. (szerk.): *Csinált városok a XXI. század elején. Egy „új” városfejlődési út ígérete*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, pp. 33–53.

Viktória Közösségi Indikátorok* és a jól-lét regionális/városi modelljei

Hervainé Szabó Gyöngyvér

A 2008-at követő pénzügyi-gazdasági és értékválság új nézőpontba emelte a társadalmi modernizációra vonatkozó elméleteket. Új elemei jelentek meg a fejlesztéspolitikáknak, új elvárások fogalmazódtak meg a governance, a kormányzás és abban az állampolgárok szerepét illetően, új elvárások jelentek meg a források elosztása és allokációja témakörében. *Canzanelli és Mendell* szerint a föld, a munkaerő, a tőke és a tudás mobilizálása az új gazdaságpolitikák iránya. Az új gazdaságpolitikák legfőbb iránya az élelmiszerválság, energiaválság, klímaváltozás, migráció, demográfiai problémák, a helyi és fenntartható gazdaság és fejlődés, a központi bankok és hitelintézmények ellenőrzése és az e területekre vonatkozó befektetések politikája kell, hogy legyen (*Canzanelli–Mendell, 2009, 2.*).

A jól-lét problematika a liberális világrend korrekcióját célzó társadalmi mozgalomként jelentkezett, és erősen köthető a fenntartható társadalomfejlesztés programjaihoz. A jól-léti kérdésfelvetés a fenntarthatósági nézőpontokban erőteljesen összefügg a jó kormányzás koncepcióival, a politika társadalomfejlesztő funkcióinak megerősítésével, annak a kérdésnek a vizsgálatával, hogy a politikaalakítás 21. századi modellje – az eltérő területi skálához alakított közpolitika – miként képes a humán fejlődést és társadalmi haladást elősegíteni. Az új térelméletekben a területiség olyan értékekre kell, hogy épüljön, mint a területi közjavak, a jól-lét és együttélés.

* A „Viktória Közösségi Indikátor Rendszer” ausztrál kutatók által – a közösségi jól-lét mérésére, illetve a jól-lét elérését segítő beavatkozások, döntések és a cselekvések hatásának elemzésére – kidolgozott és alkalmazott mérőrendszer. A cím apropóját az adja, hogy Szirmai Viktória vezeti a „Társadalmi konfliktusok – Társadalmi jól-lét és biztonság – Versenyképesség és társadalmi fejlődés” című, TÁMOP-4.2.2.A11/1/KONV-2012-0069 számú, a Kodolányi János Főiskola (mint konzorciumvezető), a Széchenyi Egyetem és az MTA KRTRK keretein belül megvalósuló kutatást.